

Тамара Валчић Булић

Одељење за романистику, Филозофски факултет,
Универзитет у Новом Саду
tamara.valcic.bulic@ff.uns.ac.rs

Сви егзили Ирине Немировске

Апстракт: Успех романа *Француска свита* (*Suite française*) изазвао је поновно интересовање за опус Ирине Немировске, списатељице која је стварала између два рата и написала двадесетак романа и неколико збирки новела. Живот Ирине Немировске (Irène Némirovsky, Ирма Ирина Леонидовна Немировская, 1903–1942), руске Јеврејке која је, од Октобарске револуције па до своје трагичне смрти у Аушвицу, живела као емигранткиња и апатрид, такође је привукао велику пажњу јавности. Наше интересовање у овом раду посвећено је прво околностима у којима је Немировска живела и стварала, значајним с обзиром на историјски тренутак као и на утицај ових околности на њену судбину али и на појављивање одређених тема у њеном стваралаштву. После сажетог прегледа стваралаштва Ирине Немировске, анализа је у раду усмерена на романе у којима су теме егзила, носталгије и неприпадања новој средини веома присутне, а то су: *Давид Голдер* (*David Golder*, 1929), *Јесење мушице* (*Les Mouches d'automne*, 1931), *Самотничко вино* (*Le Vin de solitude*, 1935) и *Пси и вукови* (*Les Chiens et les Loups*, 1940). Теоријски основ за нашу анализу нашли смо у студији *Будућност носталгије* Светлане Бојм (Svetlana Boym, *The Future of Nostalgia*, 2001), у којој Бојм разликује њене две основне подврсте: рестауративну и рефлексивну носталгију, и дефинише њихове основне карактеристике. Анализа делања и осећања централних ликова наведених романа Немировске показује да је код њих превасходно присутна рефлексивна носталгија, праћена противречним тежњама: да се с једне стране у ново друштво уклопе и интегришу, док са друге њима владају тескоба, туга и осећања измештености и неприпадања.

Кључне речи: Ирина Немировска, егзил, носталгија, завичај, (не)припадање

Романом *Француска свита* (*Suite française*) написаним 1942. а објављеним тек 2004. године, Ирина Немировска (Irène Némirovsky, Ирма Ирина Леонидовна Немировская, 1903–1942) поново, осамдесетак година после објављивања својих првих романа, постаје предмет пажње француске и стране читалачке јавности и дела књижевне критике. Трагична судбина Ирине Немировске, руске Јеврејке и француске списатељице, популарне између два светска рата, свакако доприноси овом интересовању: упркос

својим познанствима са бројним писцима и издавачима, упркос релативној имућности своје породице, упркос удаљавању из Париза готово од самог почетка рата, Ирина Немировска није поштеђена депортације. Она је ухапшена јула 1942. и умире у Аушвицу, као и њен супруг, неколико месеци касније. Њене две кћери, којима отац на растанку поверава кофер са последњим мајчиним рукописима и породичним фотографијама, низом срећних околности и захваљујући доброты породичних пријатеља, преживеће рат. Тек много година касније, Дениза Епштајн, њена старија кћи, одлучиће се да објави незавршени роман из мајчиног кофера: тема овог романа је почетак Другог светског рата, егзодус Парижана током „чудног рата“, а затим и први месеци окупације и суживот Француза с нацистичким окупаторима. Реакције публике и критике су преко сваког очекивања: *Француска свита* је награђена престижном наградом Ренодо (Prix Renaudot)¹, која се иначе додељује само живим ауторима. Роман је један од најпродаванијих у 2004. години, а преведен је на многе светске језике, између осталог и на српски (2005). Овај успех враћа у жижу интересовања друге романе и збирке новела Ирине Немировске који су своја поновна издања доживели крајем осамдесетих и у деведесетим годинама, а поспешиће и поновно објављивање оних списатељичиних дела која дотада нису била прештампована па чак ни објављена. Више романа Ирине Немировске отада је преведено на енглески, шпански, италијански и друге језике, док је код нас даље интересовање за њено дело засада углавном изостало.

Стога ћемо у раду представити ову књижевницу, како њену биографију, тако и околности у којима је стварала, посебно занимљиве с обзиром на историјски тренутак у коме је живела. Представљање њеног занимљивог и номадског живота, као и потресне судбине управо ће показати значај егзила и носталгије у списатељичиној свакодневној стварности. Сажет преглед њеног стваралаштва затим ће указати на значај ових тема у неколико њених романа. Главну теоријску подлогу за разматрања о темама егзила и носталгије представља у овом раду студија Светлане Бојм, *Будућност носталгије* (*The Future of Nostalgia*, 2001).

Живот у егзилу

Да је живот, а не само трагичан крај Ирине Немировске, прича типична за превирања у првој половини двадесетог века, сведоче и две биографије ове књижевнице које се у кратком року појављују у Француској, а пре-

¹ Примера ради, ову награду добио је Селин за *Путовање на крај ноћи* (*Voyage au bout de la nuit*, 1932), Арагон за *Господске четврти* (*Les Beaux quartiers*, 1936), Ле Клезио за *Записник* (*Procès-verbal*, 1963), Жорж Перек за *Ствари* (*Les Choses*, 1965) итд.

ведене су од тада и на друге светске језике (Weiss 2005; Philipponnat & Lienhardt 2007)². Рођена у Кијеву, из богате банкарске јеврејске породице, Ирина детињство и рану младост проводи између Кијева и Одесе, родног града њене мајке. Породица се 1914. године сели у Санкт-Петербург, а затим 1918, изгубивши већи део имовине и бежећи од Октобарске револуције, у Москву. Убрзо затим, богати банкар запућује се у Финску, потом у Шведску, да би се од октобра 1919. настанио у Француској. У Русији је Иринаина породица живела заштићеним животом, имајући у виду како њено богатство, тако и повлашћен социјални статус: банкар је наимао дозволу да живи и послује у Санкт Петербургу, што је с обзиром на његово јеврејско порекло била велика привилегија додељивана веома малом броју припадника његове вере; услед свега тога, породица Немировски живела је у великој мери изоловано од Јевреја из нижих слојева, припадника света трговаца и ситног грађанства.

Поред тога, Ирина од најмлађих дана с родитељима често борави у Ници, Бијарицу, Паризу и другим монденским местима. При томе, од малена говори француски и са гувернантом и са мајком, те тај језик зна као свој матерњи: „Проговорила сам француски пре него што сам почела да говорим руски, мислим, па чак и сањам на француском“, изјављује Немировска годинама касније³. Њен пример, уосталом, није усамљен: француским изванредно владају и пре свог доласка у Француску Владимир Набоков, Ромен Гари, Жозеф Кесел (Schor 2017, 20). И као уметник, с обзиром на то да изузев песама које је писала на руском у најмлађим годинама, пише искључиво на француском, Немировска недвосмислено изражава жељу да буде сврстана међу француске писце: „Желим, надам се, верујем да сам више француски него руски писац [...] нисам у стању да разазнам где се завршава први, где почиње други“⁴. Зато она свој долазак у Париз, у егзил, доживљава готово као повратак кући, јер како тврди и Хелена, лик из романа *Самотничко вино*, Француска је: „мила земља, најлепша на свету“ (« douce terre, la plus belle du monde », Némirovsky 2018, 198).

---

² Поред ове две биографије, изашла је још једна значајна студија посвећена Ирени Немировској и њеном делу (Susan Robin Suleiman, *The Nemirovsky Question: The Life, Death, and Legacy of a Jewish Writer in Twentieth-Century France*, New Haven and London, Yale University Press, 2016), као и бројни други чланци и студије.

³ « Je désire, j'espère, je crois être un écrivain plus français que russe [...]. Il m'est impossible de distinguer où finit l'un, où commence l'autre » (такође из 1940 у: Schor 2017, 20).

⁴ « Je désire, j'espère, je crois être un écrivain plus français que russe [...]. Il m'est impossible de distinguer où finit l'un, où commence l'autre » (такође из 1940 у: Schor 2017, 20).

Ирина у Паризу студира руску и компаративну књижевност на Сорбони, живи монденским животом и веома слабо се креће у емигрантским круговима; она има жељу и намеру да се интегрише у француско друштво, у чему у великој мери и успева, барем у тој животној фази. Иако је њен отац изгубио део свог богатства, веома брзо он у Француској успева да обезбеди безбрижан и имућан живот за своју породицу. Прве године у Француској за Ирину су, поред живота испуњеног фриволним задовољствима, обележене и интензивним читањем. Ова прва животна фаза у новом окружењу окончава се у њеној двадесет трећој години, када завршава студије и одлучује да се уда за Мишела Епштајна, руског Јеврејина и банкара.

У књижевном погледу, Иринини омиљени писци су, међу Русима, Толстој, Тургенев и Чехов, међу Французима Мопасан и Уисманс, а омиљена књига из тог доба јој је Вајлдов *Портрет Доријана Греја* (Philipponnat & Lienhardt 2007, 83). Овај књижевни пејзаж Ирине Немировске и те како говори о њеним књижевним тежњама: с једне стране она усваја реалистички поступак и показује интересовање за упечатљиве појединце, с друге стране привлачи је песимизам књижевности „декаденције“. Већ од првих романа, сама Немировска води детаљан дневник о томе на који начин ће се њени ликови развијати, прави својеврсне „фише“ о сваком од њих, настојећи да их подробно опише, делом и физички, а нарочито да испише њихову биографију и опише њихове поступке, оно што се може видети споља, јер како сама каже, „мислим само у сликама“ (Philipponnat & Lienhardt 2007, 150, 430). Њен стил је одмерен, без сентименталности, а иронија и сарказам чести су у њеним делима.

После песама на руском из младих година и првих адолесцентских текстова – комичних дијалога, Ирина своје прве приче објављује у часописима да би 1927, са двадесет и четири године, објавила и свој први роман *Неспоразум* (*Le Malentendu*), наизглед лагани летњи роман о љубавној идили између Ива, осиромашеног службеника, и Денизе, богате удате жене, жене његовог ратног друга, а у ствари опора прича о немогућности успеха у друштву и налажења личне среће у раздобљу после Првог светског рата, раздобљу обележеном жеђи за животом и свим уживањима која он доноси⁵.

Две године касније, њен други роман, *Давид Голдер* (*David Golder*; 1929), о суноврату истоименог јеврејског шпекуланта, доживљава изузетан успех, изазивајући и бурне полемике у штампи десничарске с једне и израелитске оријентације с друге стране. Роман је већ наредне године адап-

⁵ Књижевница ће се нарочито пред Други светски рат вратити овим темама: у роману *Плен* (*La Proie*, 1938) у коме је потрага за срећом на личном плану подједнако разочаравајућа, као и у роману *Двоје* (*Deux*, 1939) и постхумно објављеним делима: *Добра овог света* (*Les Biens de ce monde*), *Јесење ватре* (*Les Feux d'automne*) и *Врелина крви* (*La Chaleur du sang*).

тиран за филм, у режији Жилијена Дививијеа (Julien Duvivier, 1896–1967), познатог по филмовима изразито мрачне инспирације; уследиће и позоришна адаптација. *Бал* (*Le Bal*), роман, или по неким тумачењима дужа новела, излази под псеудонимом (Pierre Nérey, Пјер Нере) 1930. године: реч је о приповести испуњеној цинизмом у којој је, поново у миљеу јеврејских финансијских магната, испричана кћеркина освета себичној и грубој мајци скоројевићки. Мада је у Француској дело добило и негативне критике, због његове краткоће и „перверзности јунакиње“, већ наредне године је екранизовано, као један од првих звучних филмова (или како су их тада у Француској звали: *films parlés*)⁶. Уједно је ова књига наредне године добила свој превод и у Србији⁷ и све до XXI века остала једино њено дело објављено код нас, све до изласка *Француске свите*.

После успеха њених првих романа, Ирина Немировска се у потпуности посвећује књижевном раду, те у периоду између 1930. и 1940. године објављује још девет романа⁸ и низ новела у разним књижевним часописима (*Revue de Paris*, *Revue des Deux mondes* и други) од којих су неки, нарочито после 1934, као *Гренгоар* (*Gringoire*) и *Кандид* (*Candide*), изразито десничарске оријентације, чињеница која већ, сама по себи, изазива и дан-данас опречне реакције; један од Ирининих биографа тврди, имајући у виду и садржину неких од њених дела, да је њен став према сопственом идентитету прилично амбивалентан (Weiss 2005, 89 и даље). Међу романима и новелама из тог доба, објављиваних код реномираних издавача као што су Грасе, Албен Мишел, Фајар, коначно и Галимар (Grasset, Albin Michel, Fayard, Gallimard), мало је оних из којих су у потпуности одсутни ликови Руса и Јевреја у егзилу, што већ само по себи указује на Ирину заокупљеност овом тематиком. Свих тих година, Немировска и пристојно зарађује од свог списатељског рада, а своје две кћери, Денизу и Елизабету, рађа 1929. и 1937, живећи повученије него раније, у, по свим сведочанствима, прилично складном и срећном браку.

Док се рат приближава, и поред свег књижевног успеха као и привидно добрих односа и пријатељстава с интелектуалцима из десничарских, па чак понеким и из антисемитских кругова, Ирина и њен супруг безуспешно покушавају да добију француско држављанство које себи нису обезбедили ра-

⁶ Овај филм режирао је аустријски режисер Вилхелм Тиле (Wilhelm Thiele, 1890–1975), а своју прву филмску улогу остварила је у њему француска глумица Данијел Дарије (Danièle Darrieux).

⁷ Ирина Немировски, *Бал*, превео с француског Ж. Ружић, Књижарница „Светлост“, Београд, 1931.

⁸ *Les Mouches d'automne* (1931); *L’Affaire Couriloff* (1933), *Le Pion sur l’échiquier* (1934); *Le Vin de solitude* (1935); *Jézabel* (1936); *La Proie* (1938); *Deux* (1939); *Le Maître des âmes* (1939, објављен у фелтону), *Les Chiens et les loups* (1940).

није, у двадесетим годинама 20. века, када су околности биле много повољније, како у погледу опште друштвене климе, па чак и моде „белих Руса“ у Француској, тако и што се тиче опште политичке ситуације (Schor 2017, 11–13). Они се 1939. године покрштавају, превасходно како би заштитили своју децу и себе, све надајући се да постоји могућност асимилације. Пред сам рат, кад је антисемитизам у пуном замаху, иако пише несмањеном брзином, а још један од њених романа, *Двоје (Deux)*, 1939) доживљава велики успех, Немировска се суочава с бројним финансијским проблемима. Током нацистичког освајања и окупације Француске, пошто је претходно своју децу још приликом објаве рата (у јесен 1939.) склонила у унутрашњост земље, Немировска остаје у Паризу све до 1941, а тих година пише роман *Пси и вукови (Les Chiens et les loups)*, 1940) у потпуности посвећен питању одласка из родне Русије, јеврејском идентитету као и ксенофобији земље домаћина. За то време држи предавања на радију, пише чланке о борбеном моралу Француза, учествује дакле – иако је апатрид – у патриотским напорима пред опасношћу која се надвила над земљу. Тек годину дана после егзодуса, у јуну 1941, кад је проглашен други закон о Јеврејима⁹, а којим се даље дефинише њихов статус у вишијевској Француској, списатељица време проводи сакривена са породицом у једном селу у Бургоњи (Иси-Левек, фр. Issy-l'Évêque), наводно претходно одбивши да оде у избеглиштво у Швајцарску, интензивно пише и објављује под псеудонимом, док њен супруг често ради као преводилац немачким војницима. Ирину ипак хапсе и у операцији познатој као „Пролећни ветар“ (*Le Vent printanier*) јула 1942, одводе прво у један од „транзитних логора“, а затим у Аушвиц, где умире месец дана касније. Недуго затим у Аушвиц је одведен и њен супруг, који тамо такође страда. Њихове кћери, Дениза и Елизабета, захваљујући помоћи коју су им пружили издавачи, породични пријатељи, дечја гувернанта, преживљавају рат. Обе ће трајно остати обележене судбином својих родитеља. Млађа кћи, Елизабета, неколико година пред смрт (умири 1996) објављује књигу *Осматрачница, сањани мемоари, (Mirador; mémoires rêvés)*, 1992) у којој замишља и покушава да разуме живот и осећања своје мајке. По њеном сведочанству, Немировска је одбијала да децу учи да говоре руски, а свој јеврејски идентитет доживљавала је као терет (Gille 2000, 419). Старија, Дениза, која је веома много учинила за поновно објављивање мајчиних дела и сама оставља малу књижевну заоставштину, разговоре под називом *Живети и преживети (Vivre et survivre)*, 2008) о сопственој судбини али и мајчином животу и стваралаштву, а умири 2013.

⁹ Први закон датира из октобра 1940. Већ је тај закон антисемитски и прописује низ забрана везаних за јеврејску „расу“. Други само даље погоршава њихову ситуацију и отвара врата даљим прогонима (Kaspi 1991, 54–72).

После Другог светског рата, постхумно је објављено неколико књига које је Ирина похранила на сигурно, предосећајући свој трагичан крај, а њен супруг затим и сам поверио деци. Међу њима је и биографија *Чеховљев живот* (*La Vie de Tchekhov*, 1946): са Чеховом Ирину уосталом често пореде њени савременици. Поводом новеле „Септембарски ручак“ (« Un déjeuner en septembre ») објављене у *Revue de Paris* 1933. у којој се анегдотски приказује немогућност истинске комуникације између двоје људи који су се некада у младости волели и протицање њиховог сусрета у површним разговорима, Робер Бразијак (Robert Brasillach) изјављује да је њен стил „поједнако савршен као [стил] неке Чеховљеве новеле“¹⁰. Следе још два романа: *Блага овог света* (*Les Biens de ce monde*, 1947) и *Јесење ватре* (*Les Feux de l'automne*, 1957). До краја XX века нека њена дела периодично се прештампавају, 2000. излази збирка њених новела *Недеља и друге новеле* (*Dimanche et autres nouvelles*), али прави успех долази с романом *Француска свита*, после које излази и *Врелина крви* (*La Chaleur du sang*, 2007), незавршен роман чији део рукописа је накнадно пронађен¹¹. Додајмо још и то да је Ирина Немировска поред романа, новела и биографија, још и аутор филмских сценарија. Иза Немировске остају започета дела: једна Пушкинова биографија (о његовој љубави са Наташом Гончаровом), као и роман о Катарини Другој и Грегорију Орлову (Weiss 2005, 132).

Егзил: осећање носталгије и неприпадања

У стваралаштву Ирине Немировске посебно место заузимају романи и новеле у којима је проблематика егзила изражено присутна, кроз приказивање судбине белих Руса, а посебно Јевреја у избеглиштву. Овде ћемо хронолошки испратити тематизовање егзила у четири њена дела: *Давид Голдер*, *Јесење мушице*, *Самотничко вино*, *Пси и вукови* у којима она приказује мукотрпно стицање „места под сунцем“ у другој земљи, животне изборе с којима се емигранти у егзилу суочавају, као и њихову жељу за интегрисањем, а с друге стране носталгију за завичајем и некадашњим животом, као и немогућност да се у новој средини снађу и у њој истински развију осећање припадности. Књижевница уосталом и сама тврди да је по-

¹⁰ Изјава талентованог али и изразито антисемитски настројеног писца, дата у десничарском листу *L'Action française*, 30. маја 1934 (« aussi parfait qu'une nouvelle de Tchekhov », Philipponnat & Lienhardt, 2007, 232).

¹¹ Сабрана дела Ирине Немировски објављена су у џепном издању 2011, а у јуну 2012. изашао је још један избор њених новела, *Париска симфонија и друге приче* (*La Symphonie de Paris et autres histoires*). Прошле, 2018. године поново је објављен и роман из 1928, *Непријатељица* (*L'Ennemie*).

себно занимају „изгубљени људи, који су напустили средину, земљу у којој би нормално живели и који се не привикавају без потреса нити без патњи на нови живот¹².“ Ко су и какви су људи чији егзил Немировска приказује? Какве патње преживљавају у емиграцији? Каква је веза коју одржавају са завичајем и које слике израћају из њихових сећања?

Иако на први поглед бол услед удаљености и измештености не преовладава код ликова Ирине Немировске, наша анализа првенствено ће бити окренута осећањима чежње и губитка, осећањима која Светлана Бојм у својој књизи *Будућност носталгије* сматра саставним делом носталгије. Као појам, у смислу „чежње за завичајем“, носталгија се јавила у 17. веку, иако је њено име грчког порекла (грчки *ностос* – повратак у завичај, *алгија* – бол). Доживљавана је и као болест или као порок, а по својим симптомима наликовала је меланхолији и хипохондрији (Војм 2005, 31–33). У тумачењу Светлане Бојм, ово осећање је, међутим, резултат новог схватања времена и простора, а као „присутна прошлост [...] историјско осећање“ супротстављена је идеји прогреса (2005, 35–36 и даље), а поглед носталгичара упрт је негде у полутаму прошлости. Бојм при томе дефинише два типа носталгије, рестауративну и рефлексивну носталгију, које, разуме се, најчешће и нису присутне у чистом стању, али које се разликују по свом односу према прошлости. Док рестауративна носталгија тежи „колективном, сликовитим симболима и усменој култури“, а „прошлост има вредности у садашњости“, рефлексивна носталгија, својствена индивидуалном и културном сећању, „више се бави [...] неповратном природом прошлости и људском коначношћу“ и „воли изломљене фрагменте сећања и овремењује простор“, а није лишена ни критичког става према завичају, упркос присуству дубоког жаљења за њим (Војм 2005, 98–99 и даље). Управо нам овај други тип носталгије може помоћи у разумевању делања и осећања ликова који су, код Немировске, далеко од свог завичаја и за њим пате.

Роман *Давид Голдер*, у коме Немировска кроз лик бескрупулозног али изузетно интелигентног јеврејског шпекуланта симболичног имена (Голд/ер) и његове породице, у првом реду приказује неутаживу жеђ за новцем и шпекулације, као и похлепу и саможивост свих чланова те породице, књижевна јавност а нарочито десничарски оријентисана штампа добро је прихватила, па чак и прекомерно хвалила, и то у великој мери због прилично негативног приказивања физички изразито типизираних и карактерно стереотипно осликаних јеврејских ликова. Амбивалентност књижевничких ставова тешко је оповргнути, а негативне реакције такође нису

¹² « ... des gens désaxés, sortis du milieu, du pays où ils eussent normalement vécu, et qui ne s'adaptent pas sans choc ni sans souffrances à une vie nouvelle » (Philipponnat & Lienhardt 2007).

изостале¹³. Па ипак, лик Давида Голдера, као и осталих личности у овом роману, дубљи је од обичне карикатуре: док се налази пред потпуним финансијским крахом, Голдер се присећа младости, времена када је у Москви био само „мали мршави Јеврејин, риђе косе, продорних и бледих очију, бушних чизама, празних џепова“ (Némirovsky 2010a, 17). И поред мучних сећања, у најтежим животним тренуцима, њему се привиђа управо његов завичај, светиљка што је осветљавала дућан преко пута његове куће, у улици прекривеној снегом „коју би понекад поново виђао у сну“ (Némirovsky 2010a, 147–148). На самом крају романа, Голдер се, због својих послова и покушаја да спасе богатство, враћа у Русију одакле из исте луке из које је некада кренуо у свет, сада креће за Француску. У тој луци наилази само на сивило и сиромаштво и жали што није другим путем кренуо назад, а на броду наилази на младића из свог места чију одлучност да успе посматра с некаквим болним задовољством, како би га затим упозорио како је „тамо“ теже, „годинама, годинама траје ... А после, у ствари и није боље [...] После човек цркне [...] сам као пас, као што је и живео“ (Némirovsky 2010a, 184). Голдер и умире на броду који га води назад, а последње речи изговара на руском и на јидишу, заборављеном језику из детињства. У самртном часу, иако дотада није показивао знаке носталгије, последња визија коју има јесте визија мрачне улице, осветљеног дућана и снега како пада, Голдер чак тај снег осећа и у устима, а дозива га и неки глас пригушен снегом, што је уједно последњи земаљски звук који чује (Némirovsky 2010a, 192).

У кратком роману *Јесење мушице* (1931), симболичног назива – јер мушице су несрећни емигранти, како ћемо видети нешто даље – Немировска приказује тужну судбину једне богате руске породице у изгнанству. Немировска и сама указује на везу дела са сопственим искуством, па и са самим осећањем носталгије, када изјављује: „Ова кратка прича делом је сачињена од сећања, делом од чисто субјективних осећаја; сећања на револуцију, на прве године егзила; носталгије на доба првих снегова итд¹⁴“. Карини су приморани да по завршетку рата и Револуције напусте

¹³ Сама Немировска је у неким приликама, упитана о овом негативном приказивању, истичала како је само желела да прикаже скоројевијски менталитет, изражавајући гађење пред одређеним друштвеним слојем којем је и сама припадала и добро га познавала. (в. Weiss 2005, 84). Неколико година касније (1935), када је рат већ озбиљна претња, Немировска и сама признаје да би *Давид Голдер* био блажи да је Хитлер био на власти када га је писала; „Никада нисам ни помишљала да прикривам своје порекло. Сваки пут када сам била у прилици, изјављивала сам, чак сам и прокламовала да сам Јеврејка.“ (Je n'ai jamais songé à dissimuler mes origines. Chaque fois que j'en ai l'occasion, j'ai clamé que j'étais juive, je l'ai même proclamé. » Weiss 2005, 100).

¹⁴ « Ce petit récit est fait, en partie, de souvenirs, en partie de sensations purement subjectives; souvenirs de révolution, des premières années d'exil; nostalgie à l'époque des premières neiges, etc » (Philipponnat & Lienhardt, 2007, 212).

Русију и преко Цариграда стижу до Марсеља, затим до Париза где се и настањују. Као и више хиљада других „белих“ Руса, Карини брзо троше новац који су успели да понесу, наставивши се у близини Тријумфалне капије, у западној, имућнијој четврти града. Они живе у малом, мрачном, загушљивом стану у коме се осећа задах прашине и старих тканина у коме сви само иду укруг: „Ишли би тамо вамо, од једног зида до другог, ћутећи, као што јесење мушице, када прођу топлота, светлост и лето, уморне и раздражене с муком лете према прозорима, вукући своја мртва крила.“¹⁵ Карини отварају дућан у коме продају последње драгоцености, па и „старудије“ донете из Русије: иконе, чипку, сребрнину (Némirovsky 2009, 81, 84). Њихов начин живота потпуно је стран слушкињама које редом, једна за другом, напуштају намештење, јер „ти су странци спавали дању, а ноћу јели, пили, по намештају салона до сутрадан остављали прљаве судове“¹⁶. Сивило њихове свакодневице претвара се у тиху агонију у страној земљи, посебно за стару породичну дадиљу, коју гуше ниске таванице стана и тежак, топао ваздух. Она остаје „сатима, непомична, руку скрштених на коленима, у тишини зурећи у простор“¹⁷, загледана у своја сећања, а тргне се једино уколико зачује неко, макар прошапутано име „из завичаја“ што призове њена сетна сећања (Немировска 2009, 82). Како тврди Бојм, осећање носталгије у тесној је вези с испољавањем „запањујуће способности памћења одређених чулних утисака, укуса, мириса...“ (Војм 2006, 31). Стара дадиља и заиста доживљава праву провалу сећања у разговору с господарицом, Хеленом Васиљевном: она зна, у мислима види место сваке ствари у њиховој кући у завичају, сваку хаљину коју је господарица носила, сваки предмет (Némirovsky 2009, 78), што је – везаност за предмете и призоре из прошлог времена – још једна од упечатљивих одлика носталгије. Једина жеља несрећне дадиље је да поново види снег, присутан у њеним мислима, снег који пада у завичају и у тај би снег легла и одмах умрла. Она затвара очи, „поново виде с невероватном прецизношћу дубок снег, сеоске ватре што су светлוצале у даљини, а реку на рубу парка, светлוצаву и тврду као метал“ (Némirovsky 2009, 88)¹⁸. И сама дадиљина смрт потврђује исту опсесију снегом и

¹⁵ « Ils allaient, venaient, d'un mur à un autre, silencieusement, comme les mouches d'automne, quand la chaleur, la lumière et l'été ont passé, volent péniblement, lasses et irritées, aux vitres, traînant leurs ailes mortes. » (Némirovsky 2009, 67–68).

¹⁶ « ... ces étrangers qui dormaient le jour, et, la nuit, mangeaient, buvaient, laissaient traîner la vaisselle sale, sur les meubles du salon, jusqu'au lendemain » (Némirovsky 2009, 82).

¹⁷ « des heures entières, immobile, les mains croisées sur ses genoux, fixant silencieusement l'espace » (Némirovsky 2009, 82).

¹⁸ « revit avec une précision extraordinaire la neige profonde, les feux du village qui scintillaient au loin, et la rivière à la lisière du parc, étincelante et dure comme du fer » (Némirovsky 2009, 88).

Русијом: она губи разум, причињава јој се снежна равница родног краја и звук звона, те се, како би стигла до своје куће, утапа у Сени, у убеђењу да је река окована ледом и да се преко ње може прећи (Némirovsky 2009, 93–94). Напоменимо да је овај завршетак – трагична дадиљина смрт – критикован у штампи у доба објављивања романа као патетичан и невероватан, иако је управо он заснован на истинитом догађају који је обележио списатељицу: самоубиству њене француске гувернанте у Русији, изазваном осећањем крајње усамљености и неуклопљености у руско друштво.

Следећи роман у коме је тема егзила видно присутна јесте *Самотничко вино* (*Le Vin de solitude*, 1935). Овај роман је у извесној мери транспозиција живота саме Ирине, иако она то никада није отворено потврдила. Главни лик је Хелена Карол, млада руска Јеврејка, чији живот читалац прати од детињства и живота у Русији све до одласка у Француску с родитељима, оца, често заузетог шпекулацијама, и мајке опседнуте собом. Хеленина суштинска усамљеност, како то већ сугерише и назив романа, главна је тема дела. Док је боравак у Финској доба срећног егзила, што због снежних пејзажа, војње саоницама, дружења па чак и пријатељства између „правих“ Руса, такође у избеглиштву, и Јевреја „две супротстављене ‘расе’“ (Némirovsky 2018, 147, 155, 158), Француска у коју пристиже Хелена с родитељима, а нарочито Париз, вољен још од најмлађих дана, хладни су и непријатељски. Град је пуст и слабо осветљен када стижу у њега, насупрот оном блиставом Паризу у који је Хелена први пут крочила још као мала девојчица. Стан који изнајмљују Каролови, иако у богатом крају, баш као и стан Кариних, туђински је, у њему им „ништа није припадало, као уосталом што им ништа никад и није стварно припадало, ни у једној кући“¹⁹, послуга према тим „чудњикавим странцима“ има презрив однос, те Каролови живе у некаквом стању перманентне привремености. Хелену, као и неке друге ликове пре ње, често походе сећања на руске степе и снег. Додајмо ипак да је у роману *Самотничко вино* питање „унутрашњег“ егзила, индивидуалног идентитета, породичних односа још и дубље и интимније представљено и постављено кроз приказивање односа са мајком: усамљеност јединице чија је мајка окренута искључиво монденским и личним задовољствима ублажена је присуством сурогат мајке, добре, брижне и посвећене гувернанте. Стога Хелена, кћи „оног малог Јеврејина изниклог ниоткуда, који се ко зна где повлачио“²⁰, по речима њене сопствене мајке, не може да се отргне некаквом осећању забринутости и немира, зебње коју доживљава као наследну бољку: „осећала је како њене слабе кости притиска сва тежина забринутог ужаса који је повио леђа, избледео чело толиких

¹⁹ « où rien ne leur appartenait, comme d'ailleurs rien jamais, dans aucune demeure, ne leur avait réellement appartenu » (Némirovsky 2018, 215).

²⁰ « ce petit Juif sorti de rien, qui a traîné Dieu sait où » (Némirovsky 2018, 27).

бића њене расе²¹. Њена је патња дакле вишеструка: обузета је немиром и тескобом како због своје личне усамљености у кругу породице, тако и осећањем неприпадања земљи коју је претходно доживљавала као своју и још страшније, некаквом егзистенцијалном зебњом својственој људима њеног, јеврејског порекла.

Слична осећања исказују и ликови романа *Пси и вукови* (1940), објављеног када је рат већ почео. Назив овог романа је симболичан и подсмешљив – пси су асимиловани, цивилизовани Јевреји, док су вукови они други (Philipponnat & Lienhardt 2007, 307). У роману је дирљиво испричана животна прича троје рођака из породице Синер, Аде, Бена и Харија, од којих су прво двоје сиромашни Јевреји, док је трећи припадник вишег сталежа. Немировска упечатљиво приказује проблем гетоизације Јевреја, још у Русији, погроме којима су изложени они са дна друштвене лествице, а затим, много оштрије него у неким ранијим делима, и неразумевање и неприхватање на које наилазе у француском друштву. Из различитих разлога, све троје рођака одлазе у Париз у потрази за успехом и срећом и истински се упознају тек тамо, и то после низа година проведених у страниој земљи; између њих настаје љубавни троугао који ликове води у раскид, Бена у освету због неузвраћене љубави, богатог Харија у финансијску пропаст, док је Ада протерана из Француске. Овакав крај уједно указује на све снажнију свест Ирине Немировске о мутним и опасним временима у којима сама живи.

Код јунака се рађају и смењују различита осећања; једно од њих је управо чежња за оним што су оставили иза себе, лепота и још више блискост завичајних предела. Ада, која осећа најдубљу љубав према Харију и судбинску повезаност с њим, препознајући у њему сопствене тежње, не само да га подсећа на те пределе и тренутке испуњене унутрашњом радошћу: „Вечери поред реке? Улица у вашој четврти, толико окружених липама да се у пролеће ходало под цветним сводом и по цветном ћилиму? А прашине, лети?“²², већ га позива да увиди много дубљи значај и најскривенијих сећања:

Да, али оно што се тамо десило, то је можда важније него што мислите, важније од свега осталог, од вашег живота овде, од вашег брака. Ми смо тамо рођени, наши корени су тамо.

Хоћете да кажете: у Русији?

Не. Даље... дубље...²³.

²¹ « elle sentait peser sur ses faibles os tout le poids de l'inquiète terreur qui avait courbé les épaules, pâli le front de tant d'êtres de sa race » (Némirovsky 2018, 54).

²² « Les soirs au bord du fleuve ? Les rues dans votre quartier, tellement entourées de tilleuls qu'au printemps on marchait sous une voûte de fleurs et sur un tapis de fleurs ? Et la poussière, l'été ? » (Némirovsky 2010b, 152).

²³ « Oui, mais là-bas ... ce qui s'est passé là-bas, c'est peut-être plus important que vous ne le croyez, plus important que tout le reste, que votre vie ici, que votre mariage.

Ада је, како видимо, као и Хелена из *Самотничког вина*, свесна оних најзапретенијих и најинтимнијих мисли и осећања, онога што потиче из најдубље прошлости њеног и Харијевог бића и народа, а што их неумитно зближава и чини сличнима. Уосталом, можда једну од кључних реченица у овом роману изговара трећи рођак, Бен, покушавајући да поново придобије Аду и поведе је са собом: „Шта за мене значи егзил? Ја немам земљу.“²⁴ Бенове речи указују на поражавајућу истину, да он сам, али ни остали Синери, не припадају нигде, већ су попут „лутајућег Јеврејина“ осуђени на вечно лутање и патњу.

Бенове речи као да изговара Ирина Немировска лично. Иако је одлазак у егзил изгледао као нешто што се с лакоћом, па чак и с радошћу прихвата и дочекује, Немировска трагично страда као апатрид, како у дословном смислу – без држављанства, али и метафорички, растрзана између (пређашње) вере у могућност асимилације, жеље да у Француској буде прихваћена и луцидног сазнања да се мукотрпно тражење среће завршава поразом и да она у Француској трајно остаје туђинка, а што је још и горе, припадница уклетог народа. Што се њених ликова тиче, било да потичу из гета или из отмених четврти, било да су Јевреји или Руси, они су трајно обележени носталгијом, дубоким жалом за завичајем и прошлим временом. Ова осећања одводе дадиљу из *Јесењих мушица* у смрт, док у свест Давида Голдера тек у предсмртном часу испливавају дубоко утиснути призори из његовог детињства, „крхотине сећања“. Осећање измештености и неприпадања, срећна сећања на снег код Хелене Карол, на липе и прашину из руских степа код Аде Синер, чулни утисци и подстицаји, вољена места, тренуци и предмети, све су то елементи које, како смо већ видели, Светлана Бојм приписује рефлексивној носталгији.

После нашег путовања по романескном свету Ирине Немировске испуњеном чежњом, можемо се само сложити са Светланом Бојм да носталгија није само чежња за одређеним местом, „она је у ствари чежња за неким другим временом – за временом нашег детињства, споријим ритмом наших снова“ (Bojм 2005, 18).

Литература

- Bojм, Svetlana. 2005. *Budućnost nostalgije*. Beograd: Geopoetika.
Gille, Elisabeth. 2000. [1992]. *Le mirador: mémoires rêvés*. Paris: Stock
Kaspi, André. 1991. *Les Juifs pendant l'Occupation*. Paris: Éditions du Seuil.
Némirovsky, Irène. 2010a. [1929]. *David Golder*. Paris: Éditions Bernard Grasset.

Nous sommes nés là-bas, nos racines sont là-bas... – Vous voulez dire: en Russie ? – Non. Plus loin ... plus profond...» (Némirovsky 2010b, 153).

²⁴ « Qu'est-ce que ça signifie pour moi, l'exil ? Je n'ai pas de pays. » (Némirovsky 2010b, 214).

- Némirovsky, Irène. 2009. [1931] *Les Mouches d'automne*. Paris: Grasset et Fasquelle.
- Némirovsky, Irène. 2018. [1935]. *Le Vin de solitude*. Paris: Éditions Albin Michel.
- Némirovsky, Irène. 2010b. [1940]. *Les Chiens et les loups*, Paris: Albin Michel,
- Philipponnat, Olivier & Lienhardt, Patrick. 2007. *La Vie d'Irène Némirovsky*, Paris: Grasset/Denoël.
- Schor, Ralph. 2017. « Les écrivains russes blancs en France. Un entre-deux identitaire (1919–1939) ». *Revue européenne des migrations internationales* [En ligne], 33 (1). <http://journals.openedition.org/remi/8553>; DOI: 10.4000/remi.8553
- Weiss, Jonathan. 2005. *Irène Némirovsky*, biographie, collection Les Marches du temps, Éd. du Félin.

Tamara Valčić Bulić
Department of Romance Studies, Faculty of Philosophy,
University in Novi Sad, Serbia

All the Exiles of Irène Némirovsky

The success of the novel *Suite française* has again sparked interest for the opus of Irène Némirovsky, an author who wrote during the interwar period and produced around twenty novels and several collections of novellas. The life of Irène Némirovsky (Ирма Ирина Леонидовна Немировская, 1903–1942), a Russian Jew who lived as a stateless immigrant since the Russian Revolution until her tragic death in Auschwitz, has also attracted a lot of public interest. In this paper, our focus is first on the circumstances in which Nemirovskaya lived and wrote, as they had an essential impact on her fate and the themes that underlie much of her work. After that overview of the work of Irène Némirovsky, the analysis in this paper focuses on the novels in which the themes of exile, nostalgia and lack of belonging are evident, such as *David Golder* (*David Golder*, 1929), *Snow in Autumn* (*Les Mouches d'automne*, 1931), *The Wine of Solitude* (*Le Vin de solitude*, 1935) and *The Dogs and the Wolves* (*Les Chiens et les Loups*, 1940). The theoretical basis for our analysis is found in the study *The Future of Nostalgia* by Svetlana Boym. In this study, Boym distinguishes between the two main subtypes of nostalgia: restorative and reflective and she identifies their characteristics. The analysis of the main characters' actions and feelings in the afore mentioned Nemirovskaya's novels show that reflective nostalgia is predominant in them; the characters show contradictory tendencies: on the one hand to fit in and integrate into the society, while on the other they are dominated by anxiety, sorrow and feelings of displacement and lack of belonging.

Key words: Irina Nemirovskaya, exile, nostalgia, homeland, lack of belonging

Tous les exils d'Irène Némirovsky

Le succès du roman *Suite française* a provoqué un renouvellement d'intérêt pour l'œuvre d'Irène Némirovsky, artiste qui a entre les deux guerres écrit plus d'une vingtaine de romans et plusieurs recueils de nouvelles. La vie d'Irène Némirovsky (Ирма Ирина Леонидовна Немировская, 1903–1942), Juive russe qui, depuis la Révolution d'octobre jusqu'à sa mort tragique à Auschwitz, a vécu comme émigrante et apatride, a également attiré une grande attention du public. Notre intérêt dans cette étude est tout d'abord concentré sur les circonstances dans lesquelles Némirovsky a vécu et travaillé, importantes étant donné l'influence de ces circonstances sur son destin mais également sur l'apparition de certains thèmes dans sa création. Après un passage en revue de l'œuvre d'Irène Némirovsky, l'analyse est ici orientée vers les romans dans lesquels les thèmes de l'exil, de la nostalgie et de la non-appartenance au nouveau milieu sont très présents: *David Golder* (1929), *Les Mouches d'automne* (1931), *Le Vin de solitude* (1935) et *Les Chiens et les Loups* (1940). Dans l'analyse, nous nous sommes appuyée sur l'étude de Svetlana Boym, *The Future of Nostalgia* (2001), dans laquelle Boym distingue deux principales formes de nostalgie: la nostalgie restauratrice et la nostalgie réflexive, et définit leurs caractéristiques principales. L'analyse des actions et des sentiments des personnages principaux de ces romans de Némirovsky démontre chez eux surtout l'existence de la nostalgie réflexive, accompagnée d'aspirations contradictoires: d'une part, celle de s'imposer et de s'intégrer dans la nouvelle société, alors que de l'autre, ils sont envahis par l'angoisse, la tristesse et les sentiments de déracinement et de non-appartenance.

Mots clés: Irène Némirovsky, exil, nostalgie, patrie, non-appartenance

Primljeno / Received: 10.12.2019

Prihvaćeno / Accepted: 15.12.2019